

Sikuiuitsok avangnardlek kaujatdlagdlugo sulekatigîngnek

agdlagtok : Ellen Boye

nugterissok : Guldborg Chemnitz

Kalâtdlit-nunâta âmalô Sverigip, Canadap, Norgep Finlandivdlo avangnâ-miuisa akornâne atautsimîgiartitat sujugdlermêrdlutik nâpekatigîngnerâne „nunane íssítormiut atautsimînerat“-nik taissame, København-ime november káumat pissume sujunigssame sulekatigîngnigssamik aulajangînekarpok.

„... pivfigssak nagdliúsímavok íssítormiut ilakutaríussugut sulekatigîngdluta nunavtínik nákutigdlíssut kanok iliornigssáinik ilitersüssutigssavtínik aulajangîngssavtínut. nunavtínik nunasiautigdlit ukiorpagssuarne nunavtíne sulíagssat pivdlugit atautsimîtarsímáput uvagut pekatautíngivíngdluta. ajússârnapok taimangnak sivirusitigissumik nâpekatigîngsínausímángingnavta. nunavta písüssutaisa iluakutiginiarnigssáinut akíssugssáussunek avatânít aggersunut angner-tuatdlârtumik sujornatigut isumagití-tarsímavarput. kanok iliornigssamik perkússutekartarsímángilagut, taimáitumíngdlo písüssutít tamavkua kúkussumik ator-nekartarsímáput. mána tikítdlugo nunavta písüssutait uvagut, nunap inuisa iluakutigssínekarnigssavtínít píngârnerutíne-kartarsímáput.“

sujugdlermêrsumik „nunane íssítormiut atautsimînerat“-ne sujulerssuisok (præsident) indiânek James Wah-Shee, Canadamêrsok Christiansborgime atautsimínek angmaramiuk okausekarnermine indiânerit, inuit (Canadame eskimût), kalâtdlit sâmitdlo nunane íssítormiut autdlartitaisut Københavniliarsímassut ata-

katigîngnertik ugpernarsariartordlugo, okautigai.

James Wah-Shee „Federation of Natives North of 60“-me præsidentíussup uvdlok sujugdlek nunane íssítormiut atautsimînerme pekataussut tamarmiuvdlutik tunuliakutât ima okautigâ:

„... nunane íssítune inuiakativta okalugtuaríssaunerat ílisímavarput. kanga piniartúsímavugut nunarujugssuarne angaláinartutut inûvdluta. ingmivtínut tatigíssûvugut ingmivtínutdlo pílersortûvdluta. ukiorpagssuarne avatânít akulíuvfigínekarata taimatut inôriuserput ingerdlásímavarput. ilakútavut píssariakagáinik pílersorsínaugavtigik tugdlúsímârutigíssarsímavarput. atugagssavut sívnerdlugit píniángísáinarsímavugut. nunarput atarkívarput asavdlugulo. nunagíssavtame ílagâtigut. nunavta inûssutigssáinavtínik píndata âma atíssagssavtínik pígsakartísímavâtigut. tássalo kulturivta túngavia.

angaláinartutut inûnivtíne ílíniartitau-nígssap, uvdlúinarne inûnerup sujulerssornekarnivtalo tungaisigut nangmínek pígsavtínik malígtaríssagssakarpugut nangmíneríssavtíníngdlo erkumítsulíortause-

kardluta. mêrkavut uvagut angajorkautsinit ilniarsimassavtínik ilniartítarpavut. kanok inüssutigssamingnik pigssarsiornigssáinik iltersortarpavut. uvagut avkutigaluta nunamingnik atarkingningnigssartik ilikartarpât. sujulerssuissugssavut kinertarpavut, táukualo inôkatigíngnit tapersorsonekartarput, najorkutagssavtínik nukigssavtíngdlo tunissarpâtigut. nunap pissüssutainik inüssutekarsínaunermingnut píkoringnerat kisiat pí-nago ámale ajornartorsiutigssarpagssuavtínik kunugissakarnatik sapítsûnerat pivdlugo sujulerssortivut kinertarpavut. pekatigíngdluta ikiokatigíngdlutalo inûvugut.

taimatut atakatigíngtut misigisimanerput túngavigalugo kilometerit tusintilipagssuit atordlugit ingerdlârsimavugut ilakutaríngtut sulekatigíngkilernigssarput angujumavdlugo. ikiokatigíngnek kulturivta pingârnerssaisa ilagât.“

James Wah-Shee ingerdlarkípok nunasiautiginekarnerup nalâ pivdlugo okardlunilo:

„... nunasiautiginekarsimanerup súnínere uvdlumíkut misigisimavagut. perkingnigssamut, ilniartitaunermut kulturimutdlo túngassut ajornartorsiuterpagssuit tikísimavagut. nangminerssorsínaunek nangminerdlo aulajangísinaunigssamut periarfigssat ánausimassavut ajússârutigingârpavut. uvdlume pisüssutivut inûnerputdlo avatânít tikiútut aulajangíngíngfigissarpait. kíkûnerput puigúsagigput kínuviginekarpugut tamatumúngalo taorsiutdlugo nálagauvfingme ínugtaussutut ingmivtínut issigerkunekardluta. avdlat okalugtútarpâtigut sût uvaguvtínut sujunigssavtíngdlo iluakutaunerúsassut.

pissagssarissavut anguniardlugit sor-

ssungnivtíne angussakangâtsiarêrsimaga-luardluta tamavta nalúngilarput avkutigssarput sule sivirusok. okalugtuarissauerput avdlángortísínaungíkaluardlugo sujornatigut pisimassut misilítagkat sujunigssavtíngut piarêrsarnivtíne iluakutiginiarsínauvagut. pissüssutivut pigigavtigik inûnerput nangminek aulajangersauvfigisínauvarput. sujunigssame nunavtíne pissugssanut angnertunerussumik aulajangêkataunigssarput kigsautigârpup. ínugtaussutut nunavtíne pissagssakartitaunivta píssusigssamisôrtútínekar-nigssâ kigsautigârpup.“

atautsimínek novemberip 22-anít 25-anut sivirusussekarpok. kináussusek (identitet) atautsimêkatigít akornáne okalûserinekarpok, taimatutdlo nunap inuísá politikimingnik pekatigíngfingnig-dlo ingerdlatsinerat, nunanik pissüssutinigdlo pigingningnek, atuinek iluakutekarniarnigssardlo okalûserinekardlutik. kísalo áma okalûserinekarput nunap inuísá nunamingne ineriartornigssamik nangmingnek aulajangíngsúnigssamingnut pissugssaussariakarneránut túngassut sujunigssamilo sulekatigíngnigssât pissüssutit iluakutiginiardlugit pekatigít anguniagarissartagait suleriausaitdlo pásissakarneruvfiginiardlugit taimatutdlo sikuiuitsok kaujatdlagdlugo atakatigíngnigssamut sulekatigíngnigssamutdlo ingerdlatsivfiussugssamik pilersitsinigssak.

atautsimíngfingme okalokatigíngnerit akornisigut anitsiarnerne atautsimêkataussut pâsekatigíngdluardlutik kateressútarput. pekataussut ássigíngitsut nipilersútimingnik erinarssútimingnigdlo agpítlagtârdlutik. okautsit ássigíngitsut, tulugtut, kalâtdlisut, norskisut,

Foto: Jens Brøsted (1973).

Samiske konferencedeltagere.

svenskisut finlandimiutudlo akuleriġsumik atornekarnerat akornutiginekángilak. atautsimivfingme kalâtdlisut ilniartitsinekapatdlagtarpok. „Kalâtdlit-nunãnut piguit ima imatudlo okarumâruputit“. ímaka sãmit pâserkigsãngíkaluarpât „asavavkit“ kanok isumakartok, okalokatigîngnigssamutdlo autdlarkautigssatut pitsaviugaluarpok.

indiãnerit, inuit sãmitdlo ârkigssorniagagssamingnik ajornartorsiutinik sarkúmiússinermingne isumakatigîgdluínarput – avatãnit issigalugit taimatut pâsinarput. kalâtdlitdle ilaussut akornãne isúmanik ássigîngíssutekartunik sarkúmersokarneruvdlune. kalâtdlit inúsgutut pekatigîgfiane sujuligtaissok Arkaluk Lyngelandsrádimutdlo sujuligtaissok Lars Chemnitz isumakatigîvínigdlat.

Arkaluk Lyngelâtigut ima okausekarpok:

„... kalâtdlit inungnit kinigkatut tainekartartut politikerit ássigîngitsut okautigissariakarpud tássaunerujartorsimassut danskit nãlagauvfiane nãlagkanut taimãitûnermíkudlo aningaussarsiornerup tungâtigut angnertûmik sokutigissakartunut sákúvdlualivigsimassut.“

Lars Chemnitz akivok: „... kalâtdlit politikerê kalâtdlit-nunãne politikimut súniutekángitsúngitdlat, súnînerdlo tamãna angnerulersínauvok aulajangêkataunerujartornigssamut patsisigissagssat erkortumik okautiginekartarnerisigut kalâtdlit inúsgutut mumisitsiniartutut okalungnerat atornago.“

atautsimînerup ilãne mássákut okalûserinekakissunut nunane íssítune oliasior-

nermut augtitagssarsiornermutdlo túngassunut okatdlivfiginekarpok. indiânerit inuitdlo tássaugunarpuk árkigssûvdlua-gáungitsumik oliasiulersimanikut erkornekarnerpausimassut. „Inuit Tapirisat of Canada“-me sujúnersuissûsok inat-sisinik pâsisimassalik professor Peter A. Cumming árdlerisârerpasigsumik okarpok:

„... Kalâtdlit-nunâne oliasiornek augtitagssanigdlo pîainek autdlarnernekartínago kalâtdlit piunassarissariaakarpát nunap suane oliasiornerup augtitagssarsiorneruvdlo ingerdláiarnekarnerat atautsimôrtumik sujumut pilerssârusiornekârisassok. taimaisiorníikut kúkunerit aseruineritdlo Canadame pisimassut píngitsôrnekarsínáuput. tamákume pisimáput sujumut pilerssârusiorkârsimángínek perkutauvdlune. nunap inuîsa pissagssakartitaunerat nálagkersuissut tungânut igdlersoruminaitsorujugssûssarpok nunap pissûsutai sumítut pâsinekarldluk pilersitsânekalersitdlugit. taimáitumik Canadame – âmame Kalâtdlit-nunâne – aulajangiusimassariaakarpaput nuna kangânitdle inugivissaminit atautsimut piginekartok inuilo táukua námaginartumik autdlainiarfigssakarnigssáinut piniarfigssakarnigssáinutdlo kularnaitdli-saiviginekartariakartut. indiânerit inuitdlo pissortanit nunagissamingnit pigssakarnigssamingnigdlo ánaussakarsimaneritik pivdlugo taorsíviginekarnigssamingnik piunassaraput, mássákutdlo pissortat nunap pinekartup inuîsa taorsíviginekarnigssait avdlamutdlo oliakángitsumut augtitagssakángitsumutdlo – kisiánile âmá autdlainiarfigssakángitsumut piniarfigssakángitsumutdlo nûnigssait erkarsautigât. tamánale nunamik ánaussa-

kartunut námaginartutut okautiginekar-sínáungilak.“

Finlandime sâmit autdlartitâta Pekka Aikio, Vuotso, tíkuarpâ oliasiornerup augtitagssarsiorneruvdlo sâmit nunâne angnikigdlartuínartume pitsáungitsumik kingunekarsimanera âmalo akútúngitsumik tugtorpagssuit tokorartarneránik kingunekarsimassok. Norgeme, Sverigime Finlandimilo nálagkersuissut kutdlersaisa sâminut ungasingnerssuat, âmalo sulíagssat sâminut sarkúmiúnekartartut sulíagssanik tamákunínga ingerdlatsissûssunit pâsimekanéngípátdlârnerat ajússârutigalugo. atakátigíngniarnermutdlo ajornakutaussunut ilagítípâ sâmit sokutigissait nunane táukunane pingasune ministerekarfingnut ássigíngitsunut ardlalingnut avguatârnekarsimanerat.

atautsimínek kularnángitsumik atautsimíngssanik ardlalingnik nangekâtárnekarnumârpok. uvdlorne kingugdlerme mardlungnik okausekautiliornekarpok pekataussunit isumakátigíssutiginekarldlune sulekátigíngnek ingerdlaterkingnekásassok.

okausekautit siugdliat

1. Íssigtormiut inuîsa atautsimêrssuarnerat Christiansborgime, Københavname 22.–26. november 1973 pivok. atautsimêrssuarnerme pekataussut kátuvfingnit (organisationinit) ukunanêrsûput:

Canada:

Federation of Natives North of 60°. Métis and Non-Status Native Association of the North West Territories.

Committee for Original Peoples' Entitlement.

Inuit Tapirisat of Canada.

Yukon Association of Non-Status Indians.

Indian Brotherhood of the Northwest Territories.

Yukon Native Brotherhood.

Norden:

Nordic Lapp Council.

Sámi Institut'ta.

Norge:

Norga Samiid Riikasær'vi

(Sami Association of Norway).

Norga Boazodoal'lisámiid Riikasær'vi
(The Reindeerbreeders' Association of Norway).

Sverige:

Svenska Samernas Riksförbund.

Finland:

Same Parliament.

Kalâtdlit-nunât:

Grønlands Landsråd.

Arnat Pekatigît.

Knud Rasmussens Højskole.

Grønlandske Kommuners Landsforening.

Danmark:

Pekatigît Kalâtdlit.

Unge Grønlanderers Råd.

Institut for Eskimologi.

IWGIA (International Work Group for Indigenous Affairs).

Foto: Jens Brøsted (1973).

2. autdlartitat okalokatigîngnerit uko avkutigalugit kináussusertik pâsilerpât. inuiauvugut nunavtíne nagguvigdlit, tássa imáipok: nunat, tatsit, kûit ímatdlo najugakarfigissartagkavta inüssutigssarsiorfigissartagkavtalo avigsársínaunata ilagâtigut. kináussuserput kulturerputdlo nunane ímanilo táukunane aulajaitsumik sordlakarput. táukunúnga atássutekarnek kulturivta ilisarnautigâ inuiait avdlat nunavtíne najugakartut kulturíanit avdláussutigalugo. uvagut atautsimêrssuarnerme pekataussugut kulturivta, kíkússutsivta ilisarnautaisa nalekássusísalo atâvartumik súnîvigekatigîngnikut pigsarsekatigîgtariakarnerat sákortûmik

tapersorumavagut, pekatigiumavdlugit atarkiumavdlugitdlo. isumakatigîgpugut mássákut siunigssamilo kulturivta ingmîkut ítut atauartínigssânut ineriartortínigssânudlo atortugssat sulekatigîngnîkut navssâriardiugit inuiakativtînudlo atássutekautausínaussut ator-dlugit ingerdlaterkingniardiugit.

3. kináussutsivta píssusâ ingmîkut ítok nâlagauvfít átavigissavta pâsissariakardlugulo atarkissariakarpât. aitsât taimailiornîkut nâlagauvfingme ingmîkôrtume sumilûnît kulture sâkortunerussok naligilersínauvarput. âmalo taimailiornerínâkut nâlagauvfiup ingmîkôrtup sùvdlûnît kulturivta, ínugtaussut tamarmik iluakutigssâtut tapersersûtigisínaussâ tamákîssumik iluakutigisínauvâ.

4. nâlagauvfiup ínugtauvfivta ilumôrtumik ersserkigsumigdlo nunap inuvîsa nunanik ímanigdlo inüssutigssarsiorfigi-sartagarisimassamingnik najugakarfigi-simassamingnigdlo atautsimôrdlutik pigissakarnerat akuerissariakarpâ.

5. ersserkigsok mána piunassarâput: nâlagauvfivtíne nâlagkersuissut inugtut iler kuvut nâpertordlugit nikanarnerunata inûsínâusassugut akuerísagâtigut. tamánâtaok isumakarpok nâlagkersuissunit sulivfigssuakarfignitdlûnît píssugssauvfivtínik avdlángortiterinekásângitsok akulerugtokaranilo nunavtínigdlo aseruissokarane.

aperkutit tamáko pingârutekartut sumilûnît okatdlisiginekartitdlugit naligitaudevdluínardluta pekatautínekarnigssarput ilimagâput.